

УДК 81'255.4:929.-051 Рильський(477)(045)

Шепель Ю. О.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТРОПІВ М. Т. РИЛЬСЬКИМ У РОМАНІ О. С. ПУШКІНА «ЄВГЕНІЙ ОНЕГІН» (ПЕРЕКЛАД ПОРІВНЯНЬ)

У статті представлена характеристика перекладацької діяльності М.Т. Рильського, описано особливості передачі мовою перекладу оригінальних мовних засобів письменником і перекладачем, яким є М.Т. Рильський. Актуальність статті визначається необхідністю вивчення творчої майстерні видатних перекладачів із метою виявлення засобів увиразнення мови на стику культур, порівнюючи мовні засоби двох мов. Мета статті полягає в описі перекладацької діяльності М.Т. Рильського. Об'єктом дослідження є російсько-українська перекладацька майстерня М.Т. Рильського. Предметом дослідження є мовні засоби, використані в оригіналі твору «Євгеній Онегін» та ін. і їхнє відтворення в текстах перекладу М.Т. Рильського.

Ключові слова: письменник, переклад, творчі засоби, російська мова, українська мова, теоретик перекладознавства, порівняння.

Шепель Ю. А. Особенности перевода тропов М.Т. Рылским в романе А.С. Пушкина «Евгений Онегин» (перевод сравнений). – Статья.

В статье представлена характеристика переводческой деятельности М.Т. Рылского, описаны особенности передачи на языке перевода оригинальных языковых средств писателем и переводчиком. Актуальность статьи определяется необходимостью изучения творческой мастерской выдающихся переводчиков с целью выявления средств выразительности языка на стыке культур, сравнивая языковые средства двух языков. Цель статьи заключается в описании переводческой деятельности М.Т. Рылского. Объектом исследования является российско-украинская переводческая мастерская М.Т. Рылского. Предметом исследования являются языковые средства, использованные в оригинале произведения «Евгений Онегин» и др. и их воспроизведение в текстах перевода М.Т. Рылского.

Ключевые слова: писатель, перевод, творческие средства, русский язык, украинский язык, теоретик переводоведения, сравнение.

Shepel Yu. O. Features of the translation of the trails by M. T. Rylski in Pushkin's novel "Eugene Onegin" (translation of comparisons). – Article.

The article describes M. T. Rylsky's translation activity, describes the peculiarities of the transfer of original language means by a writer and translator in the language of translation, what is M. Rylsky. The urgency of the article is determined by the need to study the creative workshop of outstanding translators in order to identify the means of expressiveness of the language at the junction of cultures, comparing the linguistic resources of the two languages. The purpose of the article is to describe the translation activities of M. T. Rylsky. The object of the study is the Russian – Ukrainian translation studio M. T. Rylsky. The subject of the study are the language tools used in the original works of "Eugene Onegin" and others and their reproduction in the texts of translation by M. T. Rylsky.

Key words: writer, translation, creative means, Russian language, Ukrainian language, translation theorist, comparison.

Загально визнаною перлиною російської літератури – пушкінським романом у віршах «Євгеній Онегін» – щиро захоплювалося не одне покоління читачів як росіян, так і українців, а дослідники творчості О.С. Пушкіна проаналізували і прокоментували майже кожен рядок твору. Зрозуміло, що спроба перекласти цей всесвітньо відомий твір іншою мовою – це сміливий крок перекладача, відповідальний іспит творчого сумління, обдарованості, фахової майстерності, і цей переклад – якою б мовою він не чинився, набуває дуже великого значення.

За словами М. Рильського, «значення перекладу в тому, що він збільшує ресурси мови, на яку здійснюється переклад, передає знання одного народу іншому, сприяє поширенню знань та ідей» [3, с. 12].

Актуальність теми визначається важливістю дослідження основних тропів, а саме епітетів. Робота М. Рильського над перекладом є важливим творчим процесом, і дослідження мовних особливостей цих перекладів є плідною темою для аналізу, тому що ці переклади передають дух і культуру тогочасної Росії засобами української мови. Такий переклад має велике значення й залишається актуальним до сьогодні, тому що дослідження творів

Пушкіна важливе як у плані виявлення особливостей національної мови, так і в плані розвитку перекладацької думки.

Лексичні аспекти, ефект контрасту, будучи відображенням однієї з основних закономірностей людського мислення – пізнання світу через співвідношення протилежностей, у художній літературі виступає як важливий компонент авторського стилю, що створюється різноманітним художнім засобів, які втілюють контрастне сприйняття письменником дійсності. Різноманітні форми словесних контрастів складають складну систему засобів художнього мовлення.

Актуальність статті вбачається в необхідності вивчення засобів увиразнення мови на стику культур, порівнюючи мовні засоби двох мов. Недостатньо дослідженими на сьогодні є проблеми перекладу таких мовних засобів, як епітет, порівняння та метафора.

Мета статті полягає у виявленні мовних особливостей оригіналу засобами мови перекладу, визначення основних засобів перекладу епітетів як способу світосприймання й найважливішого змістовного компонента тексту, що являє собою складну художню систему різноманітних зображувально-виразних засобів.

Матеріалом нашого дослідження став переклад М. Рильським твору О.С. Пушкіна «Євгеній Онегін» українською мовою. Особливості цього перекладу викликали цікавість багатьох дослідників, таких як О. Білецький [2], Є. Кирилук [8], Є. Єгорова [2], С. Крижанівський [4], Ф. Неборячок [5], М. Гудзій [6], С. Єрмоленко [7]. Нестандартність мислення, чітка та унікальна точка зору та особливості мови – це характеристики, що безпосередньо є рисами неповторності художнього твору, що ускладнюють процес перекладу.

Об'єктом дослідження є оригінал твору О.С. Пушкіна «Євгеній Онегін» та його переклад М.Т. Рильським.

Предметом дослідження є мовні засоби, зокрема епітет, використані в оригіналі твору «Євгеній Онегін», та їх відтворення в тексті перекладу М.Т. Рильського.

Джерела фактичного матеріалу: твір О.С. Пушкіна «Євгеній Онегін» [10], переклад М.Т. Рильського «Євгеній Онегін» [11].

Одним із важливих елементів перекладу художнього твору є порівняння як стилістичний прийом. Порівняння може стосуватися об'єктів, процесів і дій, що зіставні лише частково. Саме те спільне, що є в об'єктів, які, на перший погляд, належать до різних класів, є основою для порівняння. Йдеться про образне або ж асоціативне авторське порівняння, яке використовують у мові та мовленні як засіб увиразнення та, на думку сучасних когнітивістів, таких як А.М. Приходько та О.С. Кубрякова, є засобом пізнання та оцінки навколишнього світу. Образна семантика виникає в слові або вислові, якщо вони інтенсивно використані в актах емоціонально-чуттєвого пізнання, тобто не в прагматичному, діловому мовленні, а в художньому, в літературі [12, с. 527].

Порівняння – один із найдавніших, широко вживаних тропів, в якому зіставлено два чи більше явищ, предметів та понять за їхньою спільною рисою або ознакою для кращого їх осмислення. Порівняння надає висловлюванню уточнення, особливої виразності та асоціативності, робить його барвистим і соковитим, виявляє ставлення мовця до сказаного [12, с. 532].

У найзагальнішому вигляді всі образні порівняння можна розділити на мовні та мовленнєві. До перших входять уже усталені стереотипні та фразеологізовані порівняння, а до других – оригінальні, авторські, що виникають спонтанно в мовленні під впливом ситуативних чинників.

Характерною ознакою перекладу порівнянь є точність відтворення тексту оригіналу в тексті друготвору. Під час взаємодії близькоспоріднених мов не виникає суттєвих проблем передачі порівняльних зворотів.

В українській мові, як і в російській, для введення порівняння в речення використано низку

сполучників, сполучних слів та дієслів, укр.: *мов, немов, неначе, ніби, начебто, як, схожий, подібний, нагадує, скидається*; рос.: *как, как бы, как будто, подобно, похоже, на подобие, напоминает* тощо. Тобто можна простежити еквівалентну відповідність двох мов.

Аналізуючи переклад порівнянь у тексті друготвору, ми виділяємо такі перекладацькі трансформації, за допомогою яких створено переклад:

1. Мовні трансформації на лексичному рівні. **Наближений переклад.**

Прикладами наближеного перекладу виступають:

Російський варіант:	Український варіант:
<i>Кругла, красна лицом она,</i>	<i>Червоний вид її – немов</i>
Как эта глупая луна	Дурний цей місяць, що зійшов
<i>На этом глупом небосклоне</i>	<i>На цім дурнім небеснім лоні</i>

У перекладі Рильського контрастують два поняття *дурний місяць* і *небесне лоно*. Мовні засоби різного естетичного плану утворюють синтезований поетичний образ, покликаний розкрити характер Євгенія Онегіна, його світосприймання [11, с. 214].

Російський варіант:	Український варіант:
<i>Как на досадную разлуку, Татьяна ропщет на ручей</i>	<i>Як на негадану розлуку, Гнівиться Таня на потік</i>
***	***
<i>Она несла свои дары И как вакханочка резвилась</i>	<i>Вона несла свої дари І, як вакханочка, сміялась</i>
***	***
<i>Я знал красавиц недоступных, Холодных, чистых, как зима</i>	<i>Красунь я бачив непрístupних, Холодних, чистих, як зима</i>
***	***
<i>Природа трепетна, бледна, Как жертва, пышно убрана</i>	<i>Природа трепетна, сумна, Неначе жертва осяйна</i>

У перекладі М. Рильським замість буквально-го перекладу *как – як*, був використаний мовний варіант *неначе*, який влучно застосовано в цьому фрагменті.

2. Логізація

Російський варіант: Український варіант:

*Как в лес зеленый
из тюрьмы**Як в ліс зелений
із тюрми**Перенесен колодник
сонный**Колодник лине
в сні щасливім*

*За дверью крик
и звон стакана,**Розмова за дверима
п'яна,**Как на больших
похоронах**Немов
на поминках, іде*

*И, как огнем
обожжена,**І, ніби в полум'ї
страшнім,**Остановилась
она.**Вона спинилась
перед ним.*

*Евгений! «Ах!» –
и легче тени**Євгеній! «Ах!» –
як тінь пташини,**Татьяна прыг
в другие сени...**Татьяна скок
у другі сени...*

3. Вилучення

Під вилученням розуміється створення тексту друготвору з опущення мовних одиниць наявних в оригіналі, тобто в тексті перекладу не порівняння не зберігається. Прикладами вилучення є:

Російський варіант: Український варіант:

*Стоит подобно
грозной тени**Євгеній став
серед алеї*

*Блестает речка,
льдом одета**Ріки просторища
холодні*

У тексті першотвору наявне приховане порівняння – рос. *Блестает речка*, (як лёд) *льдом одета* – укр. *Ріки просторища холодні* перекладено з вилученням порівняння.

Російський варіант: Український варіант:

*И песнь его была ясна,**Були невинні та ясні,**Как мысли девы
простодушной,**Як сон маляти,
пісня діви,**Как сон младенца,
как луна**Як у небесній
вишині*

Під час перекладу опускається порівняння *Как мысли девы простодушной*, залишається лише словосполучення *пісня діви*.

4. Компенсація

Російський варіант: Український варіант:

*То видит он:
на талом снеге,**То бачить він:
юнак знайомий**Как будто спящий
на ночлеге,**Лежить в заметі
нерухомих,**Недвижим юноша
лежит**Немов заснув
оце тепер*

*И песнь его была ясна,**Були невинні та ясні,**Как мысли девы
простодушной,**Як сон маляти,
пісня діви,**Как сон младенца,
как луна**Як у небесній
вишині*

Переклад цього уривку є цікавим через оригінальне відтворення тексту першотвору, в останньому рядку ми спостерігаємо повністю відхилення від оригіналу і вибір мовного еквіваленту перекладача. Також важливо зазначити причину використання наближеного перекладу. Автор у даному фрагменті жертвує точністю відтворення перекладу з метою дотримання кільцевого римування, в якому написаний оригінал.

Для перекладача важливим є саме відтворення тих самих почуттів та емоцій, за можливістю не змінюючи їх, а спробувати передати читачеві перекладу відчуття автора. Емоційно-експресивна природа порівнянь робить їх важливим засобом передачі почуттів та емоцій персонажів, що широким потоком впливається у власне авторську мову художнього твору.

Труднощі можуть виникати лише під час перекладу порівнянь, що містять реалії. Реалії – одиниці лексики кожної мови, які називають речі, поняття, явища, які невідомі носіям іншої мови. Відповідне рішення приймається залежно від адресата твору, часу, в який зроблено переклад, контактів двох культур.

У художньому тексті порівняння займає важливе місце, оскільки саме художній текст є носієм екстралінгвістичної інформації, передає суб'єктивне ставлення і всього народу в цілому, і окремих його представників до реальної дійсності. Письменники у творах передають своє власне та загальнонародне сприйняття світу. У творчості вони послуговуються різноманітними засобами мови, зокрема порівнянням. Порівняльні конструкції мають свою розгалужену та різноступеневу структуру. Вони можуть бути усталеними, тобто мовними, та авторськими, тобто мовленнєвими.

Найчастіше під час перекладу порівнянь Рильський вдається до наближеного перекладу, також використовуються такі перекладацькі трансформації, як логізація, компенсація та прийом вилучення.

Подальший аналіз перекладацьких можливостей майстрів слова сприятиме поглибленню знань і навичок майбутніх перекладачів.

Література

1. Білецький О.І. Творчість М. Рильського / О.І. Білецький. – К. : Дніпро. 1985. – 180 с.
2. Егорова Е. Мастерство перевода / Е. Егорова. – Москва : Сов.писатель. 1977. – 558 с.
3. Зарицький М.С. Переклад: створення та редагування : Посібник / М.С. Зарицький. – К. : Парламентське видавництво, 2004. – 120 с.
4. Крижанівський С.А. Максим Рильський / С.А. Крижанівський. – К. : Вища школа. 1985. – 125 с.
5. Неборячок Ф. О.С. Пушкін українською мовою / Ф. Неборячок. – Львів. 1958. – 182 с.
6. Гудзій М. Поезія О.С. Пушкіна в українських перекладах / М. Гудзій // Вітчизна. – 1955. – № 8. – С. 108–124.
7. Єрмоленко С.Я. З повагою і трепетною любов'ю до О.С. Пушкіна / С.Я. Єрмоленко // Мовознавство. – 1975. – № 1. – С. 61–72.
8. Кирилюк Е. Школа поетического мастерства / Е. Кирилюк // Радуга. – 1969. – № 10. – С. 152–158.
9. Рильський М.Т. Пушкін українською мовою / М.Т. Рильський. – Збір. творів : Т. 16 : Фольклористика, теорія перекладу, мовознавство. – К. : Наук.думка, 1987. – С. 212–222.
10. Пушкин А.С. Евгений Онегин [вступит. статья и коммент. А. Тархова]. – М. : Худ.литература. 1978. – 302 с.
11. Рильський М.Т. Поетичні переклади / М.Т. Рильський. – Збір. творів : Т.5 : Поетичні переклади. – К. : Наук.думка, 1984. – 450 с.
12. Левик В.В. О точности и верности / В.В. Левик // Перевод – средство взаимного сближения народов. – Москва. 1987. – С. 520–528.